

بررسی عوامل موثر بر مدیریت مشارکتی روستائیان در حوزه های آبخیز

(مطالعه موردی: حوزه آبخیز هامون هیرمند)

محمد نهنانی^۱، مصطفی عبدی^۲، رضوان رضوانی نیا^۳، مهدی علیزاده جهان آبادی^۲

استادیار گروه مهندسی آبخیزداری دانشگاه زابل

۲ و ۳ - دانشجو کارشناسی ارشد مهندسی آبخیزداری دانشگاه زابل

Mostafaabdi1991@gmail.com

چکیده

هدف کلی پژوهش توصیفی- همبستگی حاضر، بررسی عوامل اجتماعی، زراعی و اقتصادی موثر بر مدیریت مشارکتی روستائیان حوزه آبخیز هامون هیرمند در طرح‌های آبخیزداری می‌باشد. پرسشنامه ابزار جمع‌آوری اطلاعات می‌باشد که روایی ظاهری آن توسط پانلی از متخصصان شامل استادان علوم ترویج و آموزش کشاورزی، آبیاری و منابع طبیعی مورد بررسی و اصلاحات لازم صورت گرفت. ضریب پایایی آن نیز با استفاده از نرم افزار SPSS و روش آلفای کرونباخ بین ۰/۸۹ تا ۰/۸۳ به دست آمد. جامعه آماری تحقیق حاضر را روستائیان ساکن حوزه هامون هیرمند تشکیل می‌دهند (n=۳۷۶۸) که از این تعداد، ۱۲۳ نفر با استفاده از فرمول کوکران به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند و در نهایت ۱۱۸ پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت (N=۱۱۸). نتایج حاصل از آزمون‌های همبستگی نشان می‌دهد که بین متغیرهای سن، میزان منزلت اجتماعی، میزان مشارکت اجتماعی، میزان نگرش نسبت به مشارکت، میزان نوگرایی، میزان اعتماد به افراد مختلف و میزان تمایل به انجام کارهای جمعی، درآمد زراعی سالانه و درآمد غیرزراعی سالانه با متغیر میزان مشارکت روستائیان در طرح‌های آبخیزداری رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. در آزمون رگرسیون چندگانه خطی متغیرهای سن، میزان مشارکت اجتماعی، میزان نگرش نسبت به مشارکت، میزان نوگرایی، میزان اعتماد به افراد مختلف و میزان تمایل به انجام کارهای جمعی توانایی تبیین ۷۶/۳ درصد از تغییرات میزان مشارکت در طرح‌های آبخیزداری را دارا می‌باشند.

کلمات کلیدی: مدیریت مشارکتی، حوزه آبخیز، هامون هیرمند

مقدمه:

مشارکت دارای ریشه‌ای تاریخی و دینی است و به گذشته‌های دور بر می‌گردد، جایی که انسان به تشکیل خانواده اقدام کرده و با اجبار یا با اختیار برای گذران زندگی، هر یک از اعضاء خانواده در امور گوناگون مشارکت داشته‌اند. مفهوم مشارکت از دو قرن پیش وارد نظام‌های سیاسی و سپس قلمرو صنعت، بازرگانی و اقتصاد گردید اما در سه دهه اخیر به شدت مورد توجه قرار گرفته است (شعبان‌علی فمی و همکاران، ۱۳۸۳). از علل اصلی ناکامی دولت‌ها در دستیابی به اهداف و معاهدات بین‌المللی، عدم مشارکت مردم در فرایند تصمیم‌گیری و نظارت بر برنامه‌های زیست محیطی آن جوامع است (شاعری و سعدی، ۱۳۸۲). تجارب موجود بیانگر آن است که دولت‌ها به هر میزان که مهارت استفاده از توانایی مردم و گروه‌های ذی‌نفع غیردولتی را در فرایند مدیریت منابع طبیعی دارا باشند، به همان میزان به اهداف توسعه

پایدار نزدیک‌تر می‌شوند. مشارکت و همکاری مردم ایران زمین نیز در حفاظت از منابع طبیعی قدمت طولانی دارد. طی قرون متمادی عرصه‌های وسیع منابع طبیعی توسط مالکان و بهره‌برداران ارضی حفاظت شده است ولی به علت تغییر نظام‌های سنتی، تاکید بیش از حد بر مدیریت دولتی، عدم جایگزینی نظام مطلوب مشارکتی، افزایش جمعیت، فقر و فقدان آگاهی‌های لازم به تدریج عرصه‌های منابع طبیعی، به کاربری‌های زراعی و باقی تغییر یافته و آثار سوء آن به صورت سیل، خشکسالی، تغییرات آب و هوا، کاهش تنوع زیستی، فرسایش خاک و صدمات دیگر خود را نمایان ساخته است. واگذاری طرح‌های منابع طبیعی به استفاده از جوامع محلی در حفاظت از عرصه‌ها، همکاری با ۳۰۰ سازمان غیردولتی، همکاری با ۲۰ سازمان دولتی از جمله اقدامات مشارکتی بوده‌اند که در دهه هفتاد بویژه از سال ۱۳۷۷ به بعد مورد توجه جدی قرار گرفته است (شاعری و سعدی، ۱۳۸۲). مشارکت در منابع طبیعی را عبارت از همکاری و فعالیت داوطلبانه و آگاهانه تشکلهای مردمی، سازمان‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی، بهره‌برداران، مجریان طرح‌ها و هزاران ذی‌نفع دیگر در برنامه‌های حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی دانسته‌اند، همچنین مشارکت روستائیان در طرح‌های گوناگون و از جمله آبخیزداری را از انواع مشارکت‌های مردمی می‌دانند.

آب، خاک و هوا سه عامل مهم در یک حوزه آبخیز تلقی می‌شوند. حوزه آبخیز بعنوان یک واحد هیدرولوژیکی و یک واحد برنامه‌ریزی که انسان و منابع مورد نیازش را دربر می‌گیرد، تعریف شده است (سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری، ۱۳۸۳). آبخیزداری نیز برنامه‌ریزی، اجرا و مدیریت پروژه‌ها و طرح‌های حفظ، احیاء و توسعه و بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی تجدید شونده در حوزه‌های آبخیز است (امراهی شریف آبادی و پیری اردکانی، ۱۳۸۴). با توجه به اهمیت حیاتی خاک و فرسایش سریع آن در نتیجه استفاده بی‌رویه انسان از این منابع، به نظر می‌رسد بررسی راه‌های جلب مشارکت روستائیان در مدیریت طرح‌های حفظ منابع خاک (آبخیزداری) و عوامل موثر بر آن ضرورتی اجتناب ناپذیر باشد. مشارکت روستائیان در طرح‌های حفظ منابع طبیعی به طور عام و طرح‌های آبخیزداری و حفظ منابع آب و خاک به طور خاص علاوه بر کمک به توسعه پایدار، خسارات جبران ناپذیر ناشی از عدم مشارکت و فرسایش خاک را تا حد قابل قبولی کاهش خواهد داد. با توجه به پژوهش‌های انجام شده می‌توان عوامل موثر بر مشارکت روستائیان در مدیریت حوزه‌های آبخیز را در سه دسته عوامل اقتصادی، اجتماعی و زراعی دسته بندی نمود. در اینجا به تعدادی از مهم‌ترین تحقیقات صورت گرفته در این زمینه اشاره می‌شود.

قاسمی (۱۳۸۴) عوامل موثر بر مدیریت مشارکتی روستائیان را شامل رضایت‌مندی، انسجام اجتماعی، وابستگی به دولت، انگیزه پیشرفت، عضویت در نهادهای اجتماعی، استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی، شغل اصلی، مالکیت باغ و زمین زراعی، درآمد سالیانه و پایگاه اجتماعی - اقتصادی می‌داند. شریعتی و همکارانش (۱۳۸۴) در یافته‌های تحقیق خود دریافته‌اند عوامل ترویجی، سطح سواد، میزان آگاهی و دانش از طرح‌ها، شرکت در کلاس‌های آموزشی-ترویجی، استفاده از نشریه‌ها و مجله‌های ترویجی، استفاده از فیلم‌های آموزشی، استفاده از جلسات سخنرانی، استفاده از برنامه‌های آموزشی رادیویی و تلویزیونی در میزان مشارکت روستائیان در مدیریت آبخیزداری تاثیرگذار هستند. حجازی و عربی (۱۳۸۷) سن، سابقه فعالیت‌های آبخیزداری، سطح تحصیلات، ارتباط بهره‌برداران با مسئولان و آگاهی بهره‌برداران از طرح‌ها را جزء عوامل موثر در مشارکت روستائیان بر شمرده‌اند. خلیقی و همکارانش (۱۳۸۵) عوامل دانش و آگاهی از طرح‌ها و میزان مالکیت دام را به عنوان عوامل موثر در مشارکت روستائیان در بهره‌برداری بهینه از مراتع دانسته‌اند. براساس یافته‌های دانش‌مهر و احمدشر (۱۳۸۸) مشخص شد هر چه میزان نوگرایی، تمایل به کارهای گروهی و اعتقاد به ترقی و پیشرفت در میان روستائیان بیشتر باشد، میزان مشارکت اجتماعی آنها در مدیریت طرح‌های آبخیزداری بیشتر خواهد بود.

توکر و ناپیر (۲۰۰۱) میزان مشارکت بهره‌برداران در مدیریت طرح‌های آبخیزداری را با میزان دانش و آگاهی آنان مرتبط

می‌داند. بلین و همکارانش (۲۰۰۱) در تحقیق خود بین سن و تعداد اعضاء خانوار و میزان مشارکت رابطه معنی‌داری به دست آوردند. فورت‌من و کاسل (۲۰۰۱) سطح سواد، نوع اشتغال و جنسیت را بر میزان مشارکت افراد در طرح‌های عمرانی مفید خوانده‌اند. فینستربوش و ون ویکلین (۲۰۰۱) بیان می‌کنند هر چه رهبری کارا تر، مهارت افراد بیشتر و سازماندهی‌تر باشند مشارکت نیز بیشتر می‌شود.

مواد و روش‌ها:

این تحقیق به روش توصیفی-همبستگی بوده که از طریق پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه انجام گرفته است. تحقیق خانوارهای روستائی ساکن در حوزه آبخیز هیرمند را در بر می‌گیرد. بنابر آمار بیان شده توسط مسئولان کشاورزی زابل کل ساکنان حوزه آبخیز مذکور حدود ۴۰۰۰ نفر و بالغ بر ۸۰۰ خانوار هستند. حوزه آبخیز هامون هیرمند در جنوب زابل بین عرض‌های ۶۱ درجه و ۱۷ دقیقه تا ۶۱ درجه و ۵۵ دقیقه شرقی و ۳۰ درجه و ۴۵ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۳۱ درجه و ۳۰ دقیقه شمالی گسترش یافته است. اگر بخواهیم این حوزه را در بین حوزه‌های آبخیز ایران مشخص کنیم می‌توانیم بگوئیم حوزه آبخیز هامون هیرمند یکی از زیر حوزه‌های، حوزه آبریز هامون می‌باشد. جمعیت مورد مطالعه این تحقیق شامل نمونه منتخبی از جامعه آماری است که برای تعیین حجم نمونه از جامعه آماری از فرمول کوکران استفاده شد. نمونه تحقیق حاضر ۱۱۸ نفر تعیین گردید. به منظور تعیین روایی پرسشنامه تحقیق از نظرات اساتید و کارشناسان مربوطه نظر خواهی شد و بدنبال آن تعداد ۳۰ پرسشنامه در حوزه آبخیز همگن با جامعه (آبخیز هامون هیرمند) برای تعیین اعتبار توزیع و پس از جمع‌آوری ضریب آلفای کرونباخ در حدود ۰/۸۹ برآورد گردید. این میزان نشان دهنده اعتبار بالای ابزار سنجش متغیرهای تحقیق می‌باشد.

نتایج و بحث

الف) ویژگی‌های شخصی پاسخگویان: یافته‌های تحقیق نشان داد میانگین سنی بهره‌برداران در حدود ۳۷/۶۵ سال، میانگین تعداد افراد تحت تکفل در حدود ۳/۳ نفر، در حدود ۷۳/۷ درصد متأهل، سطح تحصیلات اکثر پاسخگویان در حد ابتدایی و حدود ۴۵ درصدشان به شغل کشاورزی مشغول هستند (جدول ۱).

جدول شماره (۱): توزیع فراوانی روستائیان برحسب ویژگی‌های شخصی پاسخگویان

صفت	گروه	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
سن	کمتر از ۳۰ سال	۲۵	۲۱/۹	۲۱/۹
	۳۱ تا ۴۰ سال	۴۳	۳۷/۷	۵۹/۶
	۴۱ تا ۵۰ سال	۳۲	۲۸.۱	۸۷/۷
	۵۱ سال و بیشتر	۱۴	۱۲.۳	۱۰۰
جمع		۱۱۴	۱۰۰	-
	Min: ۱۹	max: ۶۵	Sd: ۱۰/۱۰	Mean: ۳۷/۶۵
سطح سواد	بیسواد	۱۲	۱۰/۵	۱۰/۵
	خواندن و نوشتن	۱۰	۸/۷	۱۹/۲
	ابتدایی	۳۴	۲۹.۹	۴۹/۱
	راهنمایی	۲۰	۱۷.۵	۶۶/۶
	دیپلم	۲۲	۱۹.۳	۸۵/۹
	پایینتر از دیپلم	۱۶	۱۴/۱	۱۰۰
جمع		۱۱۴	۱۰۰	-
وضعیت تأهل	مجرد	۳۰	۲۶/۳	۲۶/۳
	متأهل	۸۴	۷۳/۷	۱۰۰
	جمع	۱۱۴	۱۰۰	-
تعداد افراد تحت تکفل بیشتر از ۵ نفر	کمتر از ۵ نفر	۹۱	۷۹/۸	۷۹/۸
	تعداد افراد تحت تکفل بیشتر از ۵ نفر	۲۳	۲۰/۲	۱۰۰
	جمع	۱۰۰	۱۰۰	-
	Min: 0	max: ۹	Sd: ۲/۰۴۵	Mean: ۳/۲۹
شغل اصلی	بیکار	۳	۲/۶	۲/۶
	کارگر	۷	۶/۱	۸/۷
	آزاد	۱۲	۱۰/۵	۱۹/۲
	کارمند	۸	۷/۱	۲۶/۳
	دامدار	۱۳	۱۱/۴	۳۷/۷
	کشاورز	۴۵	۳۹/۵	۷۷/۲
	کشاورزی و دامداری باهم	۲۶	۲۲/۸	۱۰۰
جمع		۱۱۴	۱۰۰	-

ب) ویژگی‌های زراعی و دامی پاسخگویان: براساس اطلاعات حاصله، مشخص شد میانگین سابقه فعالیت کشاورزی و دامداری بهره‌برداران به ترتیب در حدود ۱۴ و ۱۵ سال، نظام بهره‌برداری اکثر آنها از نوع ملکی، میانگین درآمد سالانه بهره‌برداران از امور زراعی و امور غیر زراعی به ترتیب معادل ۸۲۰ هزار و ۴۵۰ هزار تومان است.

ج) میزان استفاده از کانال‌های ارتباطی: بیشترین فراوانی افراد در زمینه استفاده از کانال‌های ارتباطی با ۵۶ نفر در بخش استفاده زیاد و خیلی زیاد از کانال‌های ارتباطی و کمترین استفاده افراد با ۲۰ نفر در بخش استفاده خیلی کم و کم از کانال‌های ارتباطی قرار دارد. همچنین کانال‌های ارتباطی براساس میزان استفاده روستائیان از آنها اولویت بندی و مشخص شد که شرکت در کلاس‌های توجیهی آموزشی - ترویجی آبخیزداری در اولویت اول و شنیدن برنامه‌های آموزشی مرتبط با آبخیزداری از رادیو در اولویت آخر قرار دارد.

د) میزان مشارکت اجتماعی: با توجه به جدول شماره ۲، بیشترین فراوانی افراد در زمینه مشارکت در بخش مشارکت زیاد اجتماعی و کمترین فراوانی در بخش مشارکت کم اجتماعی قرار دارد. از طرفی مشارکت اجتماعی براساس میزان مشارکت روستائیان در این نهادها اولویت بندی شدند و مشخص شد که عضویت در مسجد در الویت اول مشارکت اجتماعی و عضویت در کتابخانه در اولویت آخر قرار گرفته است.

جدول (۲): توزیع فراوانی افراد برحسب نگرش آنها در زمینه مشارکت

سطوح	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
کم	۳	۷/۳	۷/۳
متوسط	۴۲	۴۰/۴	۴۷/۷
زیاد	۴۷	۴۳/۱	۹۰/۸
خیلی زیاد	۱۸	۹/۲	۱۰۰
جمع	۱۰۹	۱۰۰	-

مقایسه: ۱ = کم، ۲ = متوسط، ۳ = زیاد، ۴ = خیلی زیاد

ه) آگاهی روستائیان از طرح‌های آبخیزداری: با توجه به جدول شماره ۳ و ۴ تعداد ۵۳ نفر از پاسخگویان ابراز کرده‌اند آشنایی آنها از طرح‌های آبخیزداری در حد خیلی کم (۱۲ نفر) و کم (۴۱ نفر) است.

جدول (۳): توزیع فراوانی افراد برحسب میزان آگاهی آنها در زمینه آبخیزداری (n = 118)

آشنایی با آبخیزداری	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خیلی کم	۱۲	۱۰/۵	۱۰/۵
کم	۴۱	۳۵	۴۵/۵
متوسط	۳۵	۳۱/۷	۷۷/۲
زیاد	۲۳	۲۰/۲	۹۷/۴
خیلی زیاد	۳	۲/۶	۱۰۰
جمع	۱۱۴	۱۰۰	-

مقایسه: ۱ = خیلی کم، ۲ = کم، ۳ = متوسط، ۴ = زیاد، ۵ = خیلی زیاد

همچنین با توجه به یافته‌های به دست آمده مشخص شد بیشتر افرادی که با طرح‌های آبخیزداری آشنا بودند از طریق بازدید از مناطقی که طرح‌های آبخیزداری در آنجا انجام شده بوده به این آگاهی رسیده‌اند. نقل قول مردم و سایر بهره‌برداران نیز کمترین فراوانی را از نظر آگاه سازی روستائیان با طرح‌های آبخیزداری بخود اختصاص داده بوده.

جدول (۴): توزیع فراوانی گویه‌های بکار رفته جهت تعیین میزان آگاهی روستائیان از طرح‌های آبخیزداری

گوینه	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
	٪ N	٪ N	٪ N	٪ N	٪ N
میزان آگاهی از اهداف اجرای طرح‌های آبخیزداری	۱۲	۱۶	۱۸	۳۵	۳۳
میزان آگاهی از روش‌های انجام آبخیزداری	۶	۱۸	۲۸	۲۶	۳۵
میزان از روش‌های مکانیکی آبخیزداری	۵	۸	۲۶	۳۲	۴۴
میزان از روش‌های بیولوژیکی آبخیزداری	۳	۲	۱۵	۳۵	۶۳
میزان آگاهی کلی از طرح‌های آبخیزداری	۱۵	۳۰	۱۳	۳۳	۲۳

مقایس: ۱ = خیلی کم، ۲ = کم، ۳ = متوسط، ۴ = زیاد، ۵ = خیلی زیاد

و) دیدگاه روستائیان نسبت به روش‌های مشارکت در طرح‌های آبخیزداری: پس از بررسی یافته‌های به دست آمده مشخص گردید کشاورزان تمایلی زیادی به گرفتن وام از خود نشان داده‌اند بطوریکه با میانگین ۳/۸۴ در اولویت اول روش‌های مشارکت آنها قرار گرفته است. در همین راستا تمایل به کمک بدی و کارگری با میانگین ۳/۱۷ در آخرین اولویت قرار گرفته است. در همین راستا و به منظور بررسی دیدگاه روستائیان نسبت به روش‌های مشارکت در طرح‌های آبخیزداری همانگونه که در جدول ۵ نیز آمده، در حدود ۵۶ نفر دارای دیدگاه خوب ۳۶ نفر متوسط، ۸ نفر خیلی خوب و ۸ نفر ضعیف نسبت به روش‌های مشارکت در طرح‌های آبخیزداری هستند.

جدول (۵): توزیع فراوانی افراد برحسب دیدگاه در زمینه روش‌های مشارکت در طرح‌های آبخیزداری

سطوح	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
ضعیف	۸	۷/۴	۷/۴
متوسط	۳۶	۳۳/۳	۴۰/۷
خوب	۵۶	۵۱/۸	۹۲/۶
خیلی خوب	۸	۷/۴	۱۰۰
جمع	۱۰۸	۱۰۰	-

ز) نگرش روستائیان نسبت به مشارکت: هدف از سنجش این متغیر، تعیین میزان نگرش روستائیان پیرامون فلسفه مشارکت می‌باشد. همانگونه که در جدول شماره ۶ نیز آمده، براساس پاسخ‌های ارائه شده از سوی روستائیان، میزان نگرش آنها نسبت به طرح‌های آبخیزداری به ۴ سطح گروه‌بندی شد. اکثریت روستائیان، ۴۴ نفر از نگرش خوب در زمینه مشارکت برخوردارند، در حالیکه ۴۵ نفر از آنها در سطح متوسط، ۹ نفر در سطح ضعیف و ۸ نفر نیز از لحاظ نگرش در زمینه مشارکت در سطح خیلی خوب قرار دارند.

جدول (۶): توزیع فراوانی افراد بر حسب نگرش آنها در زمینه مشارکت

سطوح	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
ضعیف	۹	۸/۵	۸/۵
متوسط	۴۵	۴۲/۵	۵۱
خوب	۴۴	۴۱/۵	۹۲/۵
خیلی خوب	۸	۷/۵	۱۰۰
جمع	۱۰۶	۱۰۰	-

تحلیل و استنباط یافته‌ها:

الف) رابط و ویژگی‌های شخصی، اقتصادی، اجتماعی و زراعی روستائیان مورد مطالعه با متغیر دیدگاه نسبت به روش‌های مشارکت در طرح‌های آبخیزداری: با توجه به سوالات تحقیق و فرضیات، متغیرهای ک با متغیر وابسته دیدگاه روستائیان نسبت به مشارکت در مدیریت طرح‌های آبخیزداری از طریق آزمون همبستگی تحلیل می‌گردند، به شرح جدول ۷ می‌باشند. جدول ۷ میزان، شدت و جهت رابطه و سطح معنی‌داری را بین متغیرهای مستقل با دیدگاه نسبت به مشارکت در مدیریت طرح‌های آبخیزداری را نشان می‌دهد. همچنین میزان همبستگی در این تحقیق براساس جدول هوپکینز (۷) تفسیر می‌گردد.

جدول (۷): رابطه ویژگی‌های شخصی، اقتصادی، اجتماعی و زراعی روستائیان با متغیر وابسته دیدگاه آبخیزنشینان نسبت به مشارکت در مدیریت طرح‌های آبخیزداری

متغیر	ضریب همبستگی (r)	سطح معنی‌داری	میزان همبستگی
سن	۰/۲۶۰**	۰/۰۰۵	پایین
تعداد افراد تحت تکفل	۰/۵۱	۰/۵۸۱	متوسط
سطح سواد	۰/۱۵۶	۰/۰۶۴	پایین
سابقه فعالیت دامداری	۰/۳۷۸**	۰/۰۰۰	متوسط
سابقه فعالیت کشاورزی	۰/۵۱۲**	۰/۰۰۰	متوسط
درآمد زراعی سالانه	۰/۳۴۸**	۰/۰۰۵	متوسط
درآمد غیرزراعی سالانه	۰/۴۲۸**	۰/۰۰۰	متوسط
استفاده از منابع اطلاع رسانی	۰/۳۹۸**	۰/۰۰۰	متوسط
منزلت اجتماعی	۰/۳۴۳**	۰/۰۰۱	متوسط
مشارکت اجتماعی	۰/۱۶۸**	۰/۰۴۸	پایین
آگاهی از طرح‌های آبخیزداری	۰/۳۴۸**	۰/۰۰۱	متوسط
نگرش نسبت به طرح‌های آبخیزداری	۰/۷۵۸**	۰/۰۰۰	خیلی زیاد
عوامل موثر در آبخیزداری	۰/۴۷۵**	۰/۰۰۰	متوسط
نگرش نسبت به مشارکت	۰/۵۴۱**	۰/۰۰۰	بالا

*: P < 0.05

** : P < 0.01

یافته‌های جدول ۷ نشان می‌دهد که بین متغیرهای سن، سابقه فعالیت‌های دامداری و کشاورزی، میزان درآمد زراعی و غیرزراعی سالانه روستائیان، منزلت اجتماعی روستائیان، آگاهی روستائیان از طرح‌های آبخیزداری، نگرش روستائیان نسبت به طرح‌های آبخیزداری، عوامل تاثیرگذار بر مشارکت روستائیان و نگرش روستائیان نسبت به مشارکت با متغیر وابسته دیدگاه روستائیان نسبت به مشارکت در مدیریت طرح‌های آبخیزداری رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح $0/001$ وجود دارد، این در حالی است که بین میزان مشارکت اجتماعی روستائیان با متغیر وابسته دیدگاه روستائیان نسبت به مشارکت در مدیریت طرح‌های آبخیزداری رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح $0/05$ درصد وجود دارد. قابل ذکر است که بین متغیرهای سطح سواد و تعداد افراد تحت تکفل روستائیان با دیدگاه روستائیان نسبت به مشارکت در مدیریت طرح‌های آبخیزداری هیچ رابطه معنی‌داری وجود ندارد.

تجزیه و تحلیل واریانس یک طرفه در رابطه با تاثیر نوع نظام زراعی و نوع مالکیت اراضی بر متغیر وابسته تحقیق نشان می‌دهد که بین میانگین‌های دیدگاه روستائیان در رابطه با نوع نظام مالکیت و نوع مالکیت اراضی به ترتیب در سطح $0/05$ درصد و $0/01$ اختلاف معنی‌داری وجود دارد. همچنین یافته‌ها نشان داد دیدگاه روستائیان نسبت به مشارکت در بین روستائیان که دارای نظام بهره برداری ملکی هستند با دیدگاه آن‌های که نظام بهره برداری اجاره‌ای و مختلط دارند تفاوت معنی‌داری وجود دارد همچنین دیدگاه روستائیان نسبت به روش‌های مشارکت در بین روستائیان که نظام بهره‌برداری آنها مبتنی بر اجاره‌ای، سهم بری و وقفی است با آن‌هایی که دارای نظام بهره‌برداری مختلط هستند تفاوت معنی‌داری دیده می‌شود.

(ب) رگرسیون چند متغیره جهت تعیین معادله تخمین دیدگاه روستائیان نسبت به روش‌های مشارکت روستائیان در طرح‌های آبخیزداری

در این تحقیق، به منظور تبیین تغییراتی که هریک از متغیرهای مستقل برای متغیر وابسته تبیین می‌کنند، تجزیه و تحلیل رگرسیون چند متغیره با استفاده از روش گام به گام مورد استفاده قرار گرفته است. پس از ورود متغیرهای سن، سابقه فعالیت دامداری، سابقه فعالیت کشاورزی، میزان درآمد زراعی و غیرزراعی سالانه، کانال‌های ارتباطی، منزلت اجتماعی، مشارکت اجتماعی، آگاهی از طرح‌های آبخیزداری، نگرش نسبت به طرح‌های آبخیزداری، عوامل تاثیرگذار در مشارکت روستائیان و نگرش روستائیان نسبت به مشارکت در معادله رگرسیونی و محاسبه معنی دار بودن هر متغیر با استفاده از روش گام به گام نتایج زیر به دست آمد.

متغیرهای نگرش روستائیان نسبت به طرح‌های آبخیزداری، منزلت اجتماعی روستائیان، درآمد غیر زراعی روستائیان و عوامل تاثیرگذار بر مشارکت روستائیان در طرح‌های آبخیزداری اثر مستقیمی در دیدگاه روستائیان نسبت به روش‌های مشارکت در طرح‌های آبخیزداری دارند. در مجموع این چهار متغیر ضرایب رگرسیونی تفکیکی استاندارد شده بالاتری داشتند و تبیین کننده $84/6$ درصد دیدگاه روستائیان نسبت به روش‌های مشارکت روستائیان در طرح‌های آبخیزداری می‌باشند (جدول ۸).

جدول (۸): یافته‌های حاصل از تحلیل رگرسیون چند متغیره به شیوه گام به گام به منظور تعیین متغیرهای

مستقل در تبیین دیدگاه روستائیان نسبت به روش‌های مشارکت در طرح‌های آبخیزداری

متغیر	B	Beta	t	sig
عد ثابت	۱/۲۱۵	--	۳/۲۷۷	۰/۰۰۲
نگرش نسبت به مشارکت (X1)	۰/۵۱۶	۰/۵۷۷	۵/۰۰۶	۰/۰۰۰
منزلت اجتماعی (X2)	۰/۳۲۶	۰/۴۴۲	۵/۵۶۴	۰/۰۰۰
درآمد غیرزراعی (X3)	۰/۳۳۱	۰/۳۷۱	۳/۳۸۶	۰/۰۰۳
عوامل موثر در مشارکت (X4)	-۰/۷۷۸	-۰/۴۲۶	-۳/۰۳۶	۰/۰۰۶
	R = ۰/۹۱۲	R2 = ۰/۸۲۶	sig = ۰/۰۰۰	F = ۳۱/۴۶۳

با توجه به نتایج مندرج در جدول ۸، معادله رگرسیون در این قسمت برابر است با:

$$Y = a + b_1 X_1 + b_2 X_2 + \dots$$

$$X_4 - 0.778 X_3 + 0.331 X_2 + 0.326 X_1 = 1/215 + 0.516 Y$$

منابع

- شعبان‌علی فمی، ح. علی بیگی، ا. ح. و شریف‌زاده، ا. (۱۳۸۳). رهیافت‌ها و فنون مشارکت در ترویج کشاورزی و توسعه روستائی. تهران: موسسه توسعه روستائی ایران.
- شاعری، ع. م. و سعدی، ح. ا. (۱۳۸۲). راهنمای عملی مشارکت در ترویج منابع طبیعی. تهران: نشر پونه.
- سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور. (۱۳۸۳). منابع طبیعی ایران، دیروز، امروز، فردا. تهران: انتشارات ماهنامه دام، کشت و صنعت، صص ۱۲۷-۱۱۶.
- امراهی شریف آبادی، ا. و پیری اردکانی، م. (۱۳۸۴). مقایسه فعالیت‌های آبخیزداری در کنترل فرسایش و رسوب. مجموعه مقالات سومین همایش ملی فرسایش و رسوب. تهران: نشر آبخیز. صص ۱۳۵-۱۳۴.
- قاسمی، م. ع. (۱۳۸۴). بررسی عوامل اجتماعی، اقتصادی موثر بر میزان مشارکت روستائیان: مطالعه موردی بخش گندمان شهرستان بروجن، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۲، شماره ۱، صص ۱۶۷-۱۴۷.
- شریعتی، م. ر.، زیادبخش، س. و ورامینی، ن. (۱۳۸۴). عوامل موثر بر مشارکت روستائیان جنگل نشین در حفاظت از جنگل‌های شمال و غرب کشور (مطالعه موردی با تاکید بر روستائیان جنگل نشین در استان‌های کردستان و مازندران). فصلنامه جنگل و مرتع، ۶۷: ۵۷-۴۷.
- حجازی، ی. و عربی، ف. (۱۳۸۷). عوامل موثر در جلب مشارکت سازمان‌های غیردولتی در حفاظت از محیط زیست. مجله محیط شناسی، سال ۳۴، شماره ۴۷ (پاییز). صص ۱۰۶-۹۹.
- خلیقی، ن. ا.، چکشی، ب. و کیا، م. (۱۳۸۵). بررسی نقش دانش بومی، مهاجرت و مالکیت در مشارکت روستائیان در بهره‌برداری بهینه از مراتع (حوزه آبخیز چهکنند بیرجند). نشریه دانشکده منابع طبیعی، جلد ۵۹، شماره ۳ (مهر). صص ۷۵۷-۷۴۱.
- دانش مهر، ح. و احمدش، ر. (۱۳۸۸). بررسی نگرش‌های اجتماعی روستائیان نسبت به مشارکت اجتماعی (مطالعه موردی: روستای دشه از توابع شهرستان پاوه). مجله توسعه روستائی، دوره اول، شماره ۱ (پائیز و زمستان)، صص ۱۵۵-۱۲۹.
- Tucker, M. & Napier, T. (2002). Preferred Sources and Chanals of Soil and Water Conservation Information among Farmers in Three Midwestern US Watersheds. *Journal of Agriculture, Ecosystems & Environment*. Vol (92), pp 297-313. [on-line]: available on the: www.scincedirect.com.
- Blaine, W.T., Mascarella, K. D. & Davis, D. N. (2001). An Examination of Rural Recycling Drop Off Participation. *Journal of Extension*, 39(5): October. available on the: www.joe.org
- Fortman, L. & Kusel, J. (2001). New voices, old beliefs: forest environmentalism among new and long-standing rural residents. *Journal of rural Sociology*. 55(2): 214-232.
- Finsterbush, K. & Van Wicklin, W. A. (2000). Beneficiary participation in development project: empirical tests of popular theories. *Journal of Economics development and cultural change*. 37(3): 573-594.